ЗАПОВІДНА СПРАВА

DOI: https://doi.org/10.26565/1992-4224-2025-43-09
УДК (UDC): 991.9:502

Л. П. ЦАРИК[1], д-р географ. наук, проф.,
завідувач кафедри геоекології та гідрології,
e-mail: tsarykl55@gmail.com ORCID ID: https://orcid.org/0000-0003-0944-1905
А. В. КУЗИШИН[1], д-р географ. наук, проф.,
професор кафедри географії України і туризму,
e-mail: kuzyshyn_a@tnpu.edu.ua ORCID ID: https://orcid.org/0000-0003-3879-7337
П. Л. ЦАРИК[1], канд. географ. наук, доц.,
доцент кафедри географії України і туризму,
e-mail: pitertsaryk@gmail.com ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-4503-4437
[1]*Тернопільський національний педагогічний університет імені В. Гнатюка,*
вул. М. Кривоноса 2, м.Тернопіль, 46015, Україна

ПЕРСПЕКТИВНІ РЕГІОНАЛЬНІ ЛАНДШАФТНІ ПАРКИ – РЕЗЕРВИ ОПТИМІЗАЦІЇ ЗАПОВІДНОЇ ТА ЕКОЛОГІЧНОЇ МЕРЕЖ ТЕРНОПІЛЬЩИНИ

Мета. Розробка шляхів функціонально-просторового удосконалення заповідної і екологічної мереж за рахунок залучення перспективних до заповідання регіональних ландшафтних парків Тернопільської області.

Методи. Методологічною основою дослідження є концептуальні положення функціонально- просторових особливостей функціонування регіональних заповідної та екологічної мереж, з визначенням заповідного та рекреаційного потенціалу природних комплексів та людських потенціалів міських населених пунктів, з урахуванням особливості їх спорідненості з міськими поселеннями, транспортною мережею, рекреаційною інфраструктурою, функціональною наповненістю, завершеністю, ступеню зв'язаності з використанням методу графів.

Результати. Створення запропонованої мережі регіональних ландшафтних парків істотно покращить заповідність 21 територіальної громади, що складає 38% територіальних громад області. Із 21 територіальних громад 16 мають низький показник заповідності. Після врахування потенційної заповідності цей показник зростає у дев'ять, а подекуди в десять і більше разів (Вишнівецька, Скала-Подільська, Білобожницька, Микулинецька, Нараївська, Зборівська територіальні громади). Три територіальні громади матимуть показник заповідності європейського рівня (Залозецька, Бережанська, Чортківська). Враховуючи наявність у них значних природних та історико-культурних рекреаційних ресурсів, є усі передумови розвивати різні види рекреації і туризму. Наведені картосхеми заповідності територіальних громад демонструють, що створення перспективних 20 регіональних ландшафтних парків істотно диференціює їх за показником заповідності. При цьому заповідна площа в області збільшиться і зросте заповідність області з 8,95% до 14,21%.

Висновки. Запропоновані заходи сприятимуть покращенню сприяє покращенню територіальної організації заповідної та екологічної мереж від локального до регіонального рівнів, активізації туристсько-рекреаційної діяльності господарського сектора, долучивши до цієї сфери потенціали територіальних громад.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: *регіональний ландшафтний парк, заповідна мережа, екомережа, ступінь заповідності, функціональна. оптимізація, територіальна організація*

Як цитувати: Царик Л. П., Кузишин А. В., Царик П. Л. Перспективні регіональні ландшафтні парки – резерви оптимізації заповідної та екологічної мереж Тернопільщини. *Людина та довкілля. Проблеми неоекології.* 2025. Вип. 43. С. 112 - 123. DOI: https://doi.org/10.26565/1992-4224-2025-43-09

In cites: Tsaryk L. P., Kuzyshin A. V., Tsaryk P. L. **(**2025). Prospective regional landscape parks – reserves for optimization of the reserve and ecological network of Ternopil region *Man and Environment. Issues of Neoecology,* (43), 112 -123. https://doi.org/10.26565/1992-4224-2025-43-09 (in Ukrainian)

© Царик Л. П., Кузишин А. В., Царик П. Л., 2025
This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License 4.0

Вступ

Тернопільщина є батьківщиною формування першого в Україні регіонального ландшафтного парку (РЛП) «Дністровський каньйон» у 1990 році з ініціативи відомого природодослідника М.П. Чайковського. За його участі створено ще два РЛП в області у 1993 році. І з тих пір за 32 роки продукуємо тільки перспективні РЛП загальною кількістю 20 одиниць. Ними наповнені програми перспективних для створення заповідних мереж, починаючи з нового тисячоліття. Перші обґрунтування мережі із семи РЛП опубліковано [1] у 2005 році, обґрунтування ще семи РЛП здійснено науковцями кафедри геоекології та методики її викладання спільно з представниками робочої групи, що працювала над розробкою регіональної схеми екомережі у 2006 році. У 2009 році при розробці і затверджені чергової програми перспективної мережі територій та об'єктів Тернопільської області до неї включено 13 РЛП. У 2012 році [2] науковцями кафедри геоекології та методики навчання екологічних дисциплін обґрунтовано відомі на той час 8 РЛП. Загалом 20 регіональних ландшафтних парків було запроектовано до створення в області. Відома низка об'єктивних причин, що сприяли постійному відкладанню задуманого. Однак головною серед них була відсутність належної комунікації, фактично блокування пропозицій представниками бувшого управлінням лісового господарства. Окрім того, до вирішення цього питання не була долучена громадськість і зрештою обласний підрозділ з екології та природних ресурсів не настоював на вирішені даної проблеми.

Аграрно освоєнні території, до яких належить Тернопільська область, фактично вичерпали можливість створювати велико площинні заповідні об'єкти. Найбільш реальними до створення заповідними територіями, які можуть істотно вплинути на збільшення заповідності адміністративних районів і області загалом, є регіональні ландшафтні парки (РЛП). Фактично на сьогодні наявними є підготовленні подання на їх створення, а їх просторова організація узгоджена з існуючою регіональною екомережею. На рівні малодослілжених на предмет заповідності територіальних громад з рівнем заповідання менше 1% можна вишукувати перспективні до заповідання заказники, пам'ятки природи, заповідні урочища. На досягнення оптимальної заповідності у 10-12% у Тернопільській області у найближчий час є усі передумови, керуючись програмою охорони навколишнього природного середовища в Тернопільській області на 2021-2027 роки [3]

Перша інформація про перспективну мережу регіональних ландшафтних парків з'явилась у монографії [1], у якій при аналізі перспективних заповідних об'єктів особлива увага приділена висвітленню перспективних РЛП у кількості 12 одиниць. У 2012 році вийшла праця Черняка В.М., Синиці Г. Б. Пятківського І.О. присвячена унікальні перлини природи Тернопільщини частина з яких знаходиться у межах прjпонованих РЛП [4]. У 2023-24 роках опубліковано ряд праць, присвячених оптимізації заповідної і екологічної мереж Кременецького району [5, 6], заповідної і екологічної мереж Тернопільського адміністративного району [7, 8], оптимізації заповідної і екологічної мереж Чортківського адміністративного району [9]. Крім того у монографічному дослідженні з питань трансформації геоекологічних процесів у басейні річки Джурин подана концепція та обґрунтуванню схему заповідної мережі річково-басейнової системи. Згодом при дослідженні річково-басейнової системи Гнізни у 2024 році обґрунтовано підходи щодо оптимізації заповідної мережі та екомережі у її межах.

Сучасне бачення дієвих заходів стосовно регіональної заповідної мережі опубліковано у 2023 році [10] та міжнародному виданні Люблінського університету [11]. Окремі аспекти геоекологічних вимірів розвитку екотуризму в мережах національних природних та регіональних ландшафтних парків України розглянуті авторами у публікації 2020 року [12].

Наукові засади розвитку регіональних ландшафтних парків «Княжий ліс», «Збаразькі Товтри», «Бариський» на сучасному етапі розглянуто у 2022 році [13, 14, 15]. Проблемам функціонування регіональних ландшафтних парків міських екосистем присвячена праця [16]. Науковцями географічного факультету Львівського національного університету опубліковано серію статей присвячених проблемам функціонування РЛП [17, 18], ролі неживих пам'яток природи в РЛП «Равське Розточчя» [19], та питанням оптимізації мережі РЛП України [20].

Питання охорони цінностей регіональних ландшафтних парків Польщі [21] розглянуті також у публікації Jermaczek D. [22]. Аналіз мережі парків Європи як моделей сталого розвитку сільських територій подано у праці [23].

Метою є розробка шляхів функціонально-просторового удосконалення заповідної і екологічної мереж за рахунок залучення перспективних до заповідання регіональних ландшафтних парків Тернопільській області.

Об'єкт дослідження – мережа перспективних до заповідання РЛП. **Предмет** – функціонально-просторові наслідки для заповідної й екологічної мереж області на різних рівнях їх організації.

Методи

Методологічною основою проведеного дослідження є концептуальні положення функціонально-просторових особливостей функціонування регіональних заповідної та екологічної мереж [12]. Процес виявлення та формування мережі РЛП пов'язаний з визначенням заповідного та рекреаційного потенціалів природних комплексів та людських потенціалів міських населених пунктів. При формуванні мережі перспективних РЛП враховувались особливості їх спорідненості з міськими поселеннями, транспортною мережею, рекреаційною інфраструктурою. Мережа перспективних для створення РЛП співставлялася з розробленою схемою регіональної заповідної та екомережі [11], їх базовими структурними елементами. При цьому враховувались такі особливості поєднаних схем: їх функціональна наповненість, завершеність, ступінь зв'язаності з використанням методу графів.

Результати дослідження

В умовах соціалізації природо-заповідання посилення ролі екологічних чинників у структурі регіональних господарських комплексів, перед дослідниками поставлено завдання оптимізувати регіональну заповідну та екологічну мережі, розбудова яких є гарантом збереження біотичного і ландшафтного різноманіть краю. Для ефективного збереження біорізноманіття важливе значення мають функціональна і просторова структури заповідних і екомереж. Оскільки регіональні ландшафтні парки є заповідно-рекреаційною категорією місцевого значення, а це означає, що насичення заповідних мереж цими категоріями сприяє посиленню ролі в них елементів регіонального значення, розширенню місць організованого відпочинку на місцевому рівні, залучаючи до надання рекреаційних послуг населення територіальних громад.

Перші відомості про перспективні ландшафтні парки Тернопільської області з'явились ще у 90-х роках минулого століття у навчальному посібнику із заповідної справи. У монографічному дослідженні з регіональних еколого-географічних проблем області, опублікованій у 2005 році вперше описано перспективну мережу із 12 РЛП з картографічним зображенням місць їх приуроченості [1] (рис.1). Подальші наукові напрацювання науковців кафедри геоекології та гідрології (від 2024 року)., інших кафедр географічного факультету та фахівців заповідної справи природного заповідника і двох НПП дали можливість обґрунтувати перспективну мережу РЛП, представлену у таблиці 1.

Як випливає з наведеної таблиці у восьми ландшафтних районах могли б з'явитися ключові території, необхідні для збереження ландшафтного різноманіття у малополіському, вороняцькому і опільському ландшафтах. Створення ключової території РЛП «Розтоцькі Товтри» дало б можливість збереження Мильнівського товтрового ландшафту. Створення ключової території РЛП «Збаразькі Товтри» сприяло б збереженню Збаразького товтрового ландшафту. Формування Вертелківського РЛП дало б можливість повноцінного збереження різноманіття лановецького ландшафту. Створення ключової території РЛП «Бережанське Опілля» гарантувало б збереження біотичного і ландшафтного різноманіття Західно-Подільського горбогірного району. Бачимо відсутність у чотирьох ландшафтних районах і двох товтрових округах базових ключових територій, що не сприяє повноцінному збереженню біотичного і ландшафтного різноманіть. Це є важливою проблемою забезпечення регіональної екомережі необхідними ключовими територіями для ефективного її функціонування.

Змоделюємо ситуацію, щоб простежити як зміниться ситуація з заповідністю в області, адміністративних районах, а найважливіше в територіальних громадах, якщо створити запропоновані РЛП. Зведена інформація наведена у табл.2.

Створення запропонованої мережі РЛП істотно покращить заповідність 21 територіальної громади, що складає 38% територіальних громад області. Із 21 територіаль-

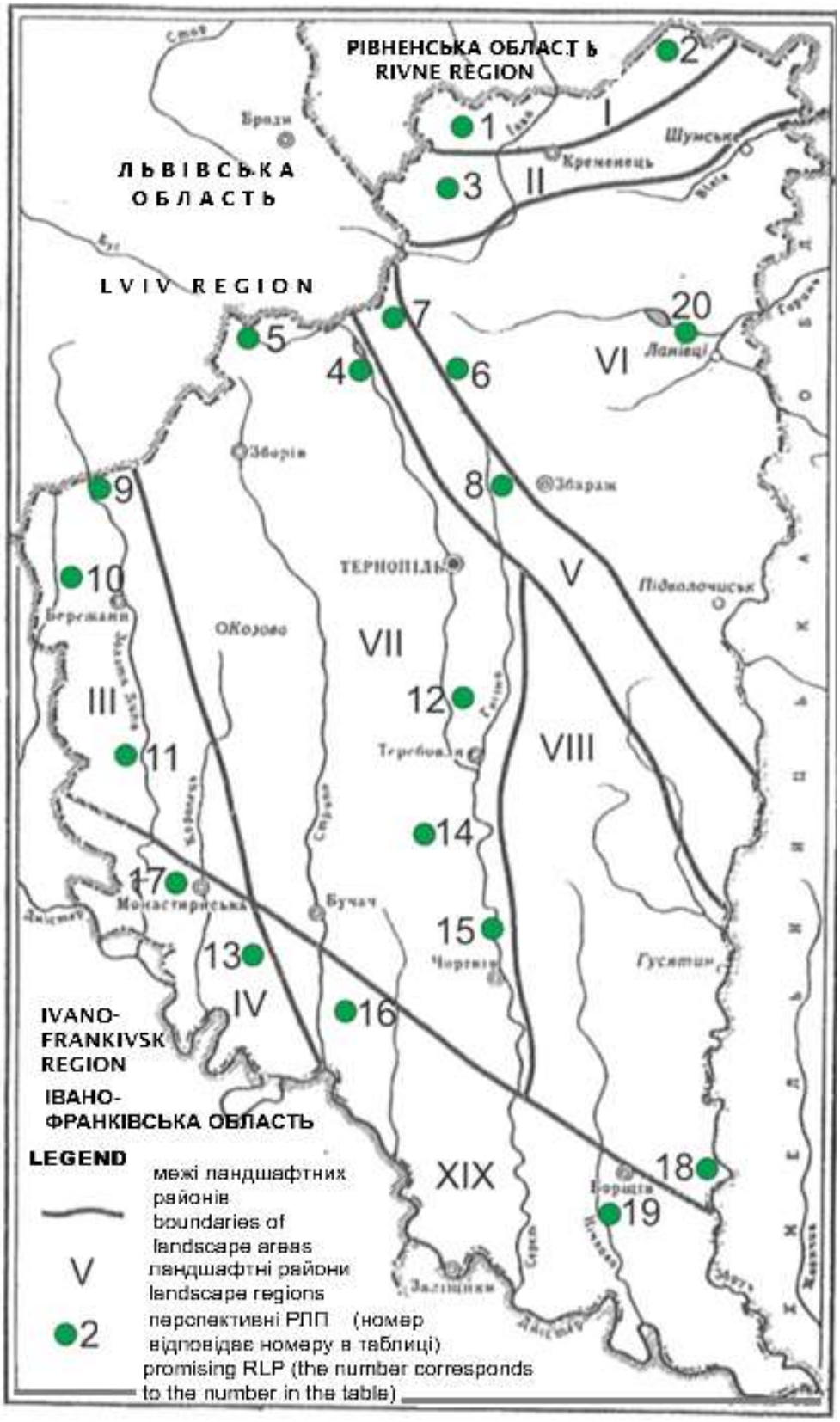

Рис. 1 – Перспективні регіональні ландшафтні парки в межах ландшафтних районів Тернопільської області

Fig. 1 – Promising regional landscape parks within the landscape districts of Ternopil region

Таблиця 1

Перспективні регіональні ландшафтні парки станом на 2018 рік

Table 1

Promising regional landscape parks as of 2018

N / N	**Назва перспективних РЛП*/ Name of promising RLP***	**Ландшафтна приуроченість, природна рослинність / Landscape setting, natural vegetation**	**Роль в екомережі / Role in the eco-network**
1	Малополіський / Malopoliskyi	Малополіський. Територія лісових масивів з цінними хвойно-широколистяними, лучно-болотними та лучними угрупованнями, включаючи лівобережну частину долини р. Іква / Malopolis. The area of forests with valuable coniferous-broadleaf, meadow-bog and meadow communities, including the left-bank part of the Ikva River valley	Ключова територія / Key territory
2	Білокриницький / Bilokrynytskyi	Малополіський. Територія лісових масивів з цінними хвойно-широколистяними, лучно-болотними та лучними угрупованнями / Malopolis. The area of forests with valuable coniferous-broadleaved, meadow-boggy and meadow communities	Ключова територія / Key territory
3	Почаївський / Pochaivskyi	Кременецький горбогірний. Територія лісових масивів з лучно-степовими та наскельно-степовими угрупованнями / Kremenets hilly region. Area of forests with meadow-steppe and rock-steppe communities	Ключова територія / Key territory
4	Залізцівський / Zaliztsivskyi	Тернопільський ландшафт. Долина верхньої течії річки Серет, що представлена лісовими та водно-болотними екосистеми з водними плесами водосховищ і ставків / Ternopil landscape. The valley of the upper reaches of the Seret River, which is represented by forest and wetland ecosystems with water plains of reservoirs and ponds.	Ключова територія / Key territory
5	Вороняцький / Voronyatskyi	Вороняцький ландшафт. Грабово-букові та ясено-дубові лісові масиви із заболоченою долиною притоки р.Серет / Voronyatsky landscape. Hornbeam, beech and ash-oak forests with a swampy valley of the Seret River tributary	Ключова територія / Key territory
6	Вертелківський / Vertelkivskyi	Лановецький ландшафт. Долина верхньої течії р. Серет, що представлена лісовими та водно-болотними екосистеми з водними плесами водосховищ і ставків / The landscape of Lanovets. The valley of the upper Seret River, which is represented by forest and wetland ecosystems with water areas of reservoirs and ponds	Ключова територія / Key territory
7	Розтоцькі Товтри / Roztotski Tovtry	Товтровий природний округ. Лісові масиви з переважанням дуба, лучно-степові ділянки схилів товтрових горбів / Tovtry Nature District. Oak-dominated forests, meadow-steppe areas on the slopes of toltra hills.	Ключова територія / Key territory
8	Середньогоринський / Srednogorinskyi	Лановецький ландшафт. Прирічковий ландшафт з цінними лісовими та лучно-степовими екосистемами, водно-болотними угіддями долини р. Горинки / The landscape of Lanovets. Riverside landscape with valuable forest and meadow-steppe ecosystems, wetlands of the Gorynka River valley.	Ключова територія / Key territory
9	Збаразькі Товтри / Zbarazh Tovtry	Товтровий природний округ з історико-архітектурними і культурними пам'ятками старовинного міста Збаража та його околиць з перспективним природним ядром у межах ботанічного заказника «Залужанський ліс» і суміжних територій Товтрової гряди / Tovtrovyi natural district with historical, architectural and cultural monuments of the ancient city of Zbarazh and its surroundings with a promising natural core within the Zaluzhanskyi Forest botanical reserve and adjacent territories of the Tovtrovyi Ridge.	Ключова територія / Key territory

Продовження таблиці 1/ Continuation of table 1

10	Урманський \ Urmanskyi	Опільський ландшафт з цінними лісовими (дубово-букові деревостани) та лучно-степовими екосистемами, а також водними об'єктами, що мають важливе рекреаційне та середовище-стабілізаційне значення / The Opillya landscape with valuable forest (oak and beech) and meadow-steppe ecosystems, as well as water bodies of important recreational and environmental stabilization value	Ключова територія / Key territory
11	Бережанське Опілля / Berezhanske Opillya	Опільський ландшафт з цінними лісовими (букові насадження) та лучно-степовими екосистемами / Opillya landscape with valuable forest (beech plantations) and meadow-steppe ecosystems	Ключова територія / Key territory
12	Підгаєцький / Pidgaetskyi	Опільський ландшафт. Ділянка цінних лісових широколистяних масивів / Opillya landscape. An area of valuable forest broadleaf forests	Ключова територія / Key territory
13	Княжий ліс / Knyazhyi forest	Тернопільський ландшафт. Цінні дубово-букові деревостани. Ця територія є традиційним місцем відпочинку та оздоровлення населення, збору грибів, ягід, лікарських рослин / Ternopil landscape. Valuable oak and beech forests. This area is a traditional place for recreation and health improvement, gathering mushrooms, berries, and medicinal plants	Ключова територія / Key territory
14	Бариський / Baryskyi	Тернопільський ландшафт. Територія на межиріччі річок Бариш і Коропець з лісовими широколистяними угрупованнями / Ternopil landscape. The area between the rivers Barysh and Koropets with forest broadleaf communities	Ключова територія / Key territory
15	Буданівський / Budanivskyi	Тернопільський ландшафт. Середня долина р. Серет оточена лісовими, переважно грабово-дубовими угрупованнями / Ternopil landscape. The middle valley of the Seret River is surrounded by forests, mostly hornbeam and oak communities	Ключова територія / Key territory
16	Середньосеретський / Middle Seretskyi	Тернопільський ландшафт. Територія середньої течії р. Серет з водно-болотними, лучними, лісовими (буково-широколистяними, дубово-широколистяними) та скельно-степовими угрупованнями / Ternopil landscape. The territory of the middle reaches of the Seret River with wetland, meadow, forest (beech-broadleaf, oak-broadleaf) and rock-steppe communities.	Ключова територія / Key territory
17	Язлівецький / Yazlivetskyi	Подністерський ландшафт. Мальовнича долина р. Вільховець вкрита грабовими лісами з історико-архітектурним комплексом фортеці та монастиря / The Podnister landscape. The picturesque valley of the Vilkhovets River is covered with hornbeam forests with the historical and architectural complex of the fortress and monastery	Ключова територія / Key territory
18	Яргорівський / Yargorivskyi	Подністерський ландшафт. Територія лісових урочищ з цінними угрупованнями дубово-букових лісів / Podnistersky landscape. The territory of forest tracts with valuable communities of oak and beech forests	Ключова територія / Key territory
19	Подільське Надзбруччя / Podilske Nadzbruchchia	Гусятинський ландшафт з цінними лісовими та лучно-степовими угрупованнями / Husiatyn landscape with valuable forest and meadow-steppe communities	Ключова територія / Key territory
20	Борщівський / Borshchivskyi	Подністерський ландшафт. Територія лісових грабових угруповань з гідрологічними об'єктами долини р.Нічлави / Podnistersky landscape. The territory of forest hornbeam communities with hydrological objects of the Nichlava River valley	Ключова територія / Key territory

* Запропоновані РЛП потребують додаткових досліджень, уточнення остаточних меж та функціонального зонування

* The proposed RLPs require additional research, clarification of final boundaries and functional zoning

Таблиця 2

Перспективна заповідність територіальних громад (ТГ) за умови створення пропонованих регіональних ландшафтних парків (РЛП)

Table 2

A promising reserve of territorial communities (TC) subject to the creation of the proposed regional landscape parks (RLP)

N	**Назва перспективних РЛП / Name of promising RLPs**	**Орієнтовна площа, га / Indicative area, ha**	**Приуроченість до територіальних громад** (номер на картосхемі) **/Appointment to territorial communities** (number on the map)	**Заповідність ТГ, існуюча, % / TC reserve, existing, %**	**Заповідність ТГ, після створення РЛП, % / TC reserve, after the creation of RLPs, %**
1	Малополіський / Malopoliskyi	2500.0	Кременецька ТГ (10) Kremenets TC	16,25	21,03
2	Білокриницький / Bilokrynytskyi	3500,0	Шумська ТГ (8) Shumska TC	17,49	24,4
3	Почаївський / Pochaivskyi	3000,0	Почаївська ТГ (30) Pochaiv TC	2,46	16,27
4	Залізцівський / Zaliztsivskyi	3000,0	Залозецька ТГ (11) Zalozetska TC	15,03	45,44
5	Вороняцький / Voronyatskyi	2000,0	Зборівська ТГ (41) Zborivska TC	0,45	4,73
6	Вертелківський / Vertelkivskyi	2500,0	Залозецька ТГ (11) Zalozetska TC	15,03	45,44
		1000,0	Білецька ТГ (23) Biletska TC	4,31	12,6
7	Залізцівський / Zaliztsivskyi	2000,0	Залозецька ТГ (11) Zalozetska TC	15,03	45,44
8	Збаразькі Товтри / Zbarazh Tovtry	1500,0	Збаразька ТГ(19) Zbarazhka TC	7,59	24,6
9	Урманський / Urmanskyi	4000,0	Бережанська ТГ (15) Berezhanska TC	11,38	62,2
10	Бережанське Опілля / Berezhanske Opillya	8361,4	Бережанська ТГ (15) Berezhanska TC	11,38	62,2
		8300,0	Нараївська ТГ (25) Narayivska TC	4,43	42,5
11	Підгаєцький / Pidgaetskyi	4500,0	Підгаєцька ТГ (29) Pidhaetska TC	2,41	12,2
12	Княжий ліс / Knyazhyi forest	2800,0	Теребовлянська ТГ(18) Terebovlyanska TC	7,86	14,2
		1200,0	Микулинецька ТГ (47) Mykulynetska TC	0,26	5,26
13	Бариський / Baryskyi	2000,0	Бучацька ТГ (21) Buchatska TC	5,99	15,52
14	Буданівський / Budanivskyi	3000,0	Білобожницька ТГ (40) Bilobozhnytska TC	0,05	11,42
15	Середньосеретський / Middle Seretskyi	4000,0	Чортківська ТГ (27) Chortkivska TC	3,99	30,35
16	Язлівецький / Yazlivetskyi	3000,0	Бучацька ТГ(21) Buchatska TC	5,99	15,52
17	Яргорівський / Yargorivskyi	4000,0	Монастириська ТГ (17) Monastyrska TC	9,08	17,57

Продовження таблиці 2/ Continuation of table 2

18	Подільське Надзбруччя / Podilske Nadzbruchchia	4000,0	Скала-Подільська ТГ (42) Skala-Podilska TC	0,44	22,06
19	Борщівський / Borshchivskyi	2000,0	Борщівська ТГ (14) Borshchivska TC	12,78	17,65
20	Середньогоринський / Serednogorynskyi	700,0	Борсуківська ТГ (36) Borsukivska TC	0,95	5,55
		800,0	Вишнівецька ТГ (46) Vyshnivetska TC	0,31	2,79
РАЗОМ / TOTAL		**72161,4**	-	**6,18**	**20,42**

них громад 16 мають низький показник заповідності від 0.26% до 9,08%. Після врахування потенційної заповідності цей показник виріс у дев'ять, а подекуди в десять і більше раз (Вишнівецька, Скала-Подільська, Білобожницька, Микулинецька, Нараївська, Зборівська ТГ).

Три територіальні громади мали б показник заповідності європейського рівня (Залозецька, Бережанська, Чортківська). Враховуючи наявність у них значних природних та історико-культурних рекреаційних ресурсів, були б усі передумови розвивати різні види рекреації і туризму. На картосхемі (рис.2) відображено наявну (А) та перспективну (Б) заповідність територіальних громад за умови створення 20 перспективних РЛП. Наведені картосхеми заповідності територіальних громад демонструють, що створення перспективних 20 РЛП істотно

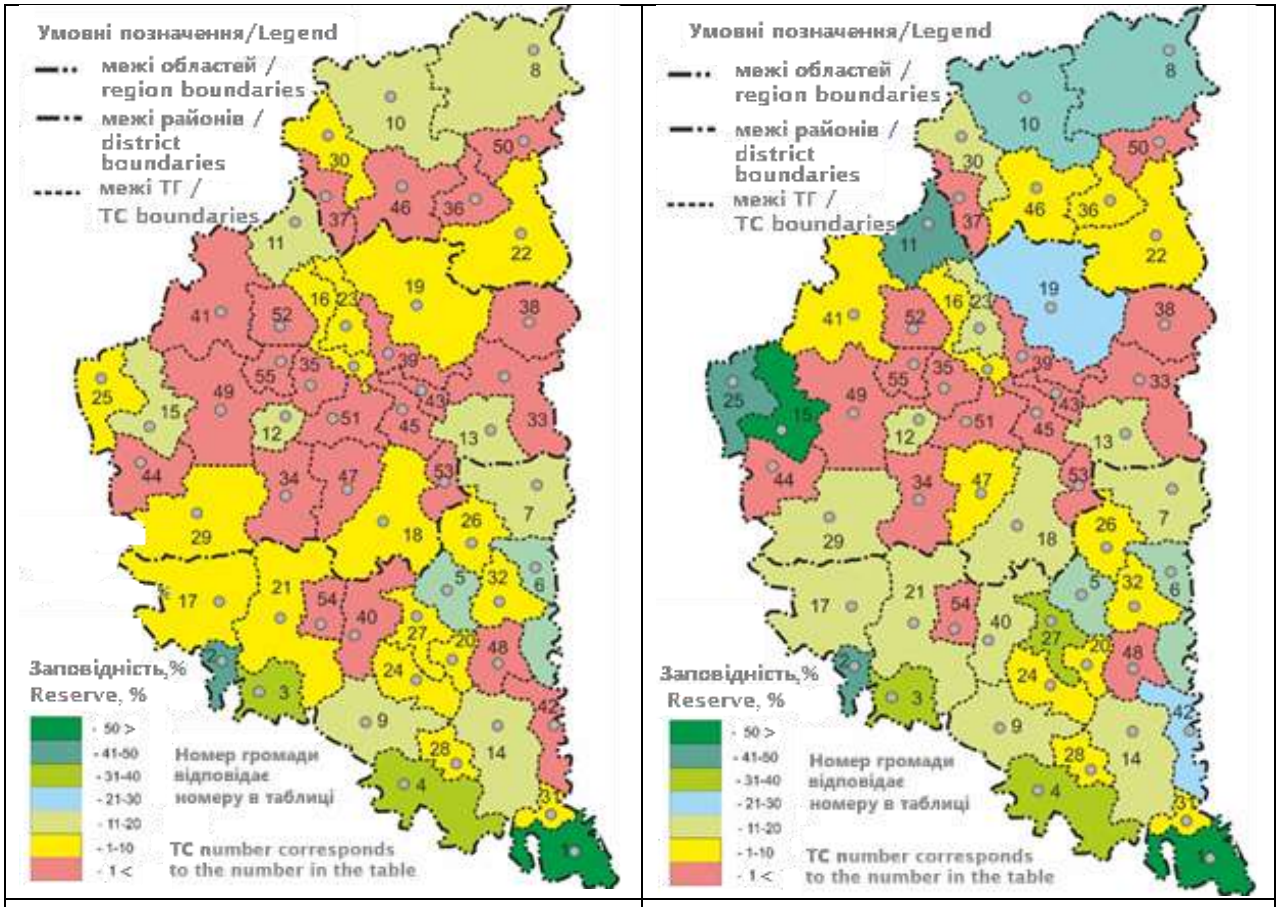

А Б

** Громади пронумеровані згідно заповідності території від найвищої.*
** Communities are numbered according to the protected area from the highest*

Рис. 2 – Існуюча (А) та ймовірна (Б) заповідність територіальних громад

Fig. 2 – Existing (A) and potential (B) territorial community reserve

диференціює їх за показником заповідності.

У групі у 22 ТГ з заповідністю менше 1.0% після потенційного створення РЛП чисельність зменшиться на 5 одиниць.

У групі ТГ з заповідністю від 1,0 до 10,0% також кількість ТГ зменшиться на 5 одиниць. Натомість збільшиться чисельність ТГ з рівнем заповідності вище 10% до 26 одиниць. При цьому заповідні площі в області зростуть на 73,0 тис. га і досягнули б 196866,8 га, або заповідність області зросла б з 8,95% до 14,21%. У розрізі адміністративних районів відбулись би також позитивні зміни. Так, заповідність північного Кременецького адміністративного району збільшилась би з 9,94% до 12,2%. Тернопільського адміністративного району – з 4,06% до 7,66%, а заповідність південного Чортківського адміністративного району – з 15,02% до 19,65%.

Висновки

Враховуючи складну ситуацію зі збільшенням заповідності області на загальнообласному, адміністративно районному і низовому територіальних рівнях, змодельована ситуація зі створення 20 запропонованих впродовж двадцяти останніх років регіональних ландшафтних парків, надає реальний шанс вирішення цієї складної проблеми.

Водночас на теренах області появляється можливість реанімувати туристсько-рекреаційний господарський сектор, долучивши до цієї сфери потенціали територіальних громад.

Запропонований перебіг подій сприятиме покращенню територіальної організації заповідної та екологічної мереж від локального до регіонального рівнів, активізації туристсько-рекреаційної діяльності господарського сектора.

Конфлікт інтересів

Автори заявляють, що конфлікту інтересів щодо публікації цього рукопису немає. Крім того, автори повністю дотримувались етичних норм, включаючи плагіат, фальсифікацію даних та подвійну публікацію.

Список використаної літератури

1. Царик Л. Еколого-географічний аналіз і оцінювання території: теорія та практика. Монографія. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2005. 256 с.
2. Царик Л., Царик П., Новицька С., Гінзула М. Мережа регіональних ландшафтних парків Тернопільщини: концептуальні засади формування, оцінка рекреаційного потенціалу. *Рекреаційне і заповідне природокористування.* Тернопіль: СМП «Тайп», 2012. С..27-54.
3. Програма охорони навколишнього природнього середовища в Тернопільській області. Електронний ресурс. 2021. URL: https://ecology.te.gov.ua/byudzhetni-programi/programa-ohoroni-navkolishnogo-prirodnogo-seredovi/
4. Черняк В.М., Синиця Г. Б. Пятківський І.О. Унікальні перлини природи Тернопільщини. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2014, 512 с. URL: https://www.bohdan-books.com/userfiles/file/books/lib_file_1089599823.pdf?srsltid=AfmBOooQJ_fXv26cI8rZ9Tanc3jLGJWWiFlB3Z687MmHUnYU16SgCnhJ
5. Кузик І., Царик Л., Царик П. Сучасний стан та перспективи розвитку природно-заповідного фонду Кременецького району Тернопільської області. «Global and Regional Aspects of Sustainable Development: Proceedings of the 8th International Scientific and Practical Conference (March 26-28, 2023). Copenhagen: SPC «InterConf»: Berlitz Forlag, 2023. № 148. P. 306-313 URL: https://archive.interconf.center/index.php/conference-proceeding/article/view/2832/2862
6. Царик Л., Царик П., Кузик І.Р. Геоекологічний вимір екологічної мережі Кременецького адміністративного району Тернопільської області. Modernization of today's science: experience and trends: collection of scientific papers «SCIENTIA» with Proceedings of the IV International Scientific and Theoretical Conference, September 22, 2023. Singapore, Republic of Singapore: European Scientific Platform. P. 172-175. DOI: https://doi.org/10.36074/scientia-22.09.2023
7. Кузик І. Структура природно-заповідного фонду в межах комплексної зеленої зони Тернопіль. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Микола Чайковський – організатор заповідної справи на Тернопільщині». Тернопіль: Редакційно-видав. відділ ТНПУ, 2022, С. 75-79. URL: http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/26808/1/Chajkovskuj_konf.pdf
8. Царик Л., Царик П., Царик В. Заповідна і екологічна мережі Тернопільського адміністративного району. The 30th International scientific and practical conference "Trends and modern methods of improving

scientific ideas" (August 01 – 04, 2023) Melbourne, Australia. International Science Group. 2023. p. 35-40 DOI: https://doi.org/10.46299/ISG.2023.1.309

9. Царик Л., Царик П., Кузик І., Царик В. Перспективні моделі заповідної і екологічної мереж територіальних громад Чортківського району Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: географія. Тернопіль: СМП "Тайп". № 1 (випуск 54). 2023. С 256-265. DOI: https://doi.org/10.25128/2519-4577.23.1.28
10. Царик Л., Ковальчук І., Царик П., Кузик І.Р Природоохоронні стандарти ЄС – національні і регіональні реалії. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, серія «Геологія. Географія. Екологія»*, (59), (2023) 329-339. DOI: https://doi.org/10.26565/2410-7360-2023-59-25
11. Tsaryk L. Novitska S., Jankovska L. Tsaryk V. Functional and Spatial Optimization of the Protected and Ecological Networks of Ternopil Region in Ukraine. *Annales universitatis Mariae Curie-Skłodowska Lublin - Polonia. Sectio B.* Vol. 78. 2023. P.131-151. DOI: https://doi.org/10.17951/b.2023.78.0.131-151
12. Tsaryk L., Kuzyschyn A., Tsaryk P. Selected Aspects of Ecological Dimensions of Ecotourism Development in the Networks of National Natural and Regional Landscape Parks of Ukraine. *Annales universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Lublin. Polonia. Sectio B.* Vol. 75. 2020. P.161-181. https://doi.org/10.17951/b.2020.75.0.161-181
13. Новицька С.Р., Царик П.Л., Царик Л.П., Кузик І.Р. Регіональний ландшафтний парк «Княжий ліс» в умовах розбудови територіальних громад. *Scientific Collection «InterConf+»*, (18(95), 462–472. DOI: https://doi.org/10.51582/interconf.19-20.01.2022.047
14. Царик Л.П., Новицька С.Р , Царик П.Л., Кузик І.Р., Регіональний ландшафтний парк «Збаразькі Товтри» з перспективою на визнання. Multidisziplinäre Forschung: Perspektiven, Probleme und Muster Band 2.2021. P. 176-182. URL: https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/logos/article/view/11047/10405
15. Царик П.Л., Царик Л.П., Кузик І.Р., Новицька С.Р Перспективний регіональний ландшафтний парк парк «Бариський» у структурі екомережі Тернопільщини Scientific Collection «InterConf», (105): with the Proceedings of the 5 th International Scientific and Practical Conference «Current Issues and Prospects for The Development of Scientific Research» (April 19-20, 2022). Orléans, France: Epi, 2022. P. 248-258. DOI: https://doi.org/10.51582/interconf.19-20.04.2022.025
16. Янковська Л.В., Царик Л.П., Царик П.Л., Царик В.Л. Проблеми функціонування регіональних ландшафтних парків міських екосистем. Вісник Тернопільського відділу Українського географічного товариства. Тернопіль: СМП «Тайп». №5 (випуск 5). 2021. С. 31- 39. URL: http://dspace.tnpu.edu.ua/handle/123456789/24384
17. Рожко І., Юрочко М., Рожко І., Матвіїв В. Проблема функціонування регіональних ландшафтних парків (на прикладі РЛП «Равське Розточчя»). Збереження та охорона унікальних природно–історичних комплексів регіонального ландшафтного парку «Знесіння». Матеріали науково–практичної конференції, присвяченої 30–річчю створення парку (Львів, 2 грудня 2023 року). Львів : Растр–7, 2023. С. 180–185. URL: https://ecoinst.org.ua/pdf/zbirnyk-materialiv-znesinnia-2023.pdf
18. Худоба В., Чикайло Ю. Сучасний стан та перспективи розвитку туризму в регіональних ландшафтних парках західного Поділля. Збереження та охорона унікальних природно–історичних комплексів регіонального ландшафтного парку «Знесіння». Матеріали науково–практичної конференції, присвяченої 30–річчю створення парку (Львів, 2 грудня 2023 року). Львів: Растр–7, 2023. С. 185–190. URL: https://ecoinst.org.ua/pdf/zbirnyk-materialiv-znesinnia-2023.pdf
19. Брусак В. П., Кричевська Д.А., Благодир С.Ф. Пам'ятки неживої природи й історико-культурні об'єкти регіонального ландшафтного парку «Равське Розточчя»: стан охорони і перспективи рекреаційного використання. Проблеми геоморфології та палеогеографії Українських Карпат та прилеглих територій. Львів: Видавн. центр ЛНУ імені Івана Франка, 2018, Вип. 1 (8). С. 121–130. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/prgeomorpal_2018_1_11
20. Худоба В. Теоретичне обгрунтування доцільності оптимізації мережі регіональних ландшафтних парків України. Наукові записки ТНПУ. Серія: географія. №2. 2011. С.242-247. URL: http://dspace.tnpu.edu.ua/handle/123456789/20495
21. Národní parky a chráněné krajinné oblasti. URL: https://www.odpovedi.cz/otazky/jaky–je–rozdil–mezi–narodnim–parkem– a–chranenou–krajinnou–oblasti
22. Jermaczek D. Ochrona walorów parków krajobrazowych – pobożne życzenie czy realna rzeczywistość? URL: http://eko.org.pl/lkp/bociek/2000_3/2000_3_parki_kraj.htm
23. Europe`s Nature, Regional, and Landscape Parks – model regions for the sustainable development of rural areas. Verband Deutscher Naturparke. V. Bonn, June 2017. 174p. URL: https://naturparke.de/files/2024/02/Buch_Landschaften_voller_Leben_2017_ENG.pdf

Стаття надійшла до редакції 11.03.2025 Стаття рекомендована до друку 18.04.2025

L. P. TSARYK[1], DSc (Geography), Professor,
Head of the department of Geoecology and Gidrology,
e-mail: tsarykl55@gmail.com ORCID ID:https://orcid.org/0000-0003-0944-1905
A. V. KUZYSHYN[1], DSc (Geography), Professor,
Professor of Department of Geography of Ukraine and Tourism,
e-mail: kuzyshyn_a@tnpu.edu.ua ORCID ID:https://orcid.org/0000-0003-3879-7337
P. L. TSARYK[1], PhD (Geography), Associate Professor
Associate Professor of Department of Geography of Ukraine and Tourism
e-mail: pitertsaryk@gmail.com ORCID ID:https://orcid.org/0000-0002-4503-4437
[1]*Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University*
2, M. Kryvonosa St., Ternopil, 46015, Ukraine

PROSPECTIVE REGIONAL LANDSCAPE PARKS – RESERVES FOR OPTIMIZATION OF THE RESERVE AND ECOLOGICAL NETWORK OF TERNOPIL REGION

Purpose. Development of ways of functional-spatial improvement of reserve and ecological networks by involving promising regional landscape parks of Ternopil region for preservation.

Methods. The methodological basis of the study is the conceptual provisions of the functional-spatial features of the functioning of regional reserve and ecological networks, with the definition of the reserve and recreational potential of natural complexes and human potential of urban settlements, taking into account the peculiarities of their relationship with urban settlements, transport network, recreational infrastructure, functional fullness, completeness, degree of connectivity using the graph method.

Results. The creation of the proposed network of regional landscape parks will significantly improve the preservation of 21 territorial communities, which is 38% of the territorial communities of the region. Of the 21 territorial communities, 16 have a low preservation index. After taking into account the potential reserve, this indicator increases by nine, and in some places by ten or more times (Vyshnivetska, Skala-Podilska, Bilobozhnytska, Mykulynetska, Narayivska, Zborivska territorial communities). Three territorial communities will have a reserve indicator of the European level (Zalozetska, Berezhanska, Chortkivska). Given the presence of significant natural and historical and cultural recreational resources in them, there are all prerequisites for developing various types of recreation and tourism. The presented maps of the reserve of territorial communities demonstrate that the creation of promising 20 regional landscape parks significantly differentiates them in terms of reserve indicator. At the same time, the reserve area in the region will increase, the reserve of the region will increase from 8.95% to 14.21%.

Conclusions. The proposed course of events contributes to the improvement of the territorial organization of the reserve and ecological networks from the local to the regional levels, the activation of the tourist and recreational activities of the economic sector, involving the potential of territorial communities in this sphere.

KEYWORDS: *regional landscape park, reserve network, eco-network, degree of reserve, functional. optimization, territorial organization*

References

1. Tsaryk, L. (2005). Ecological and geographical analysis and assessment of the territory: theory and practice. Monograph. Ternopil: Textbook - Bogdan. (in Ukrainian).
2. Tsaryk, L., Tsaryk, P., Novytska, S., Ginzula, M. (2012). Network of regional landscape parks of Ternopil region: conceptual principles of formation, assessment of recreational potential. *Recreational and protected nature use*. Ternopil: SMP "Taip", 27-54. (in Ukrainian).
3. Program for environmental protection in Ternopil region. (2021). Retrieved from https://ecology.te.gov.ua/byudzhetni-programi/programa-ohoroni-navkolishnogo-prirodnogo-seredovi/ (in Ukrainian).
4. Chernyak, V.M., Synytsia, G. B. Pyatkivskyi, I.O. (2014). Unique pearls of nature of Ternopil region. Ternopil: Textbook – Bohdan, Retrieved from https://www.bohdan-books.com/userfiles/file/books/lib_file_1089599823.pdf?srsltid=AfmBOooQJ_fXv26cI8rZ9Tanc3jLGJWWiFlB3Z687MmHUnYU16SgCnhJ (in Ukrainian).
5. Kuzyk, I., Tsaryk, L., Tsaryk, P. (2023). Current state and prospects for the development of the nature reserve fund of the Kremenets district of Ternopil region. *«Global and Regional Aspects of Sustainable Development: Proceedings of the 8th International Scientific and Practical Conference (March 26-28, 2023)*. Copenhagen: SPC «InterConf»: Berlitz Forlag, (148), 306-313. Retrieved from https://archive.interconf.center/index.php/conference-proceeding/article/view/2832/2862 (in Ukrainian).
6. Tsaryk, L., Tsaryk, P., Kuzyk, I.R. (2023). Geoecological measurement of the ecological network of the Kremenets administrative district of Ternopil region. *Modernization of today's science: experience and trends: collection of scientific papers «SCIENTIA» with Proceedings of the IV International Scientific and Theoretical Conference, (September 22, 2023)*. Singapore, Republic of Singapore: European Scientific Platform. P. 172-175. https://doi.org/10.36074/scientia-22.09.2023 (in Ukrainian).

7. Kuzyk, I. (2022). Structure of the nature reserve fund within the complex green zone of Ternopil. *Proceedings of the All-Ukrainian Scientific and Practical Conference "Mykola Chaikovsky – Organizer of the Reserve Case in the Ternopil Region".* Ternopil: Editorial and Publishing Department of TNPU, 75-79. Retrieved from http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/26808/1/Chajkovskuj_konf.pdf (in Ukrainian).
8. Tsaryk, L., Tsaryk, P., Tsaryk, V. (2023). Reserve and Ecological Network of the Ternopil Administrative District. *Proceedings of the 30th International scientific and practical conference "Trends and modern methods of improving scientific ideas"* (August 01 – 04, 2023). Melbourne, Australia. International Science Group. 35-40. https://doi.org/10.46299/ISG.2023.1.309 (in Ukrainian).
9. Tsaryk, L., Tsaryk, P., Kuzyk, I., Tsaryk, V. (2023). Perspective models of protected and ecological networks of territorial communities of Chortkiv district. *Scientific notes of the Volodymyr Hnatyuk Ternopil National Pedagogical University. Series: geography.* Ternopil: SMP "Type". 1(54). 256-265. https://doi.org/10.25128/2519-4577.23.1.28 (in Ukrainian).
10. Tsaryk, L., Kovalchuk, I., Tsaryk, P., Kuzyk, I.R. (2023). Environmental standards of the EU - national and regional realities. *Visnyk of the V. N. Karazin Kharkiv National University, series "Geology. Geography. Ecology*", (59), 329-339. https://doi.org/10.26565/2410-7360-2023-59-25 (in Ukrainian).
11. Tsaryk, L. Novitska, S., Jankovska, L. Tsaryk, V. (2023). Functional and Spatial Optimization of the Protected and Ecological Networks of Ternopil Region in Ukraine. *Annales universitatis Mariae Curie-Skłodowska Lublin – Polonia*. Sectio B, *78*, 131-151. https://doi.org/10.17951/b.2023.78.131-15
12. Tsaryk, L., Kuzyschyn, A., Tsaryk, R. (2020). Selected Aspects of Ecological Dimensions of Ecotourism Development in the Networks of National Natural and Regional Landscape Parks of Ukraine. *Annales universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Lublin. Polonia.*Sectio B, *75*, 161-181. https://doi.org/10.17951/b.2020.75.161-181
13. Novitska, S.R., Tsaryk, P.L., Tsaryk, L.P., Kuzyk, I.R. (2022). Regional Landscape Park "Knyazhyi lis" in the context of the development of territorial communities. *Scientific Collection «InterConf+»,* (18(95), 462–472. https://doi.org/10.51582/interconf.19-20.01.2022.047 (in Ukrainian).
14. Tsaryk, L.P., Novitska, S.R., Tsaryk, P.L., Kuzyk, I.R. (2021). Regional Landscape Park «Zbarazki Tovtry» with the prospect of recognition. Multidisziplinäre Forschung: Perspektiven, Probleme und Muster, *2*, 176-182. Retrieved from https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/logos/article/view/11047/10405 (in Ukrainian).
15. Tsaryk, P.L., Tsaryk, L.P., Kuzyk, I.R., Novitska, S.R. (2022). Promising regional landscape park "Barysky" in the structure of the ecological network of Ternopil region Scientific Collection "InterConf", (105): with the Proceedings of the 5 th International Scientific and Practical Conference "Current Issues and Prospects for The Development of Scientific Research" (April 19-20, 2022). Orléans, France: Epi, 248-258. https://doi.org/10.51582/interconf.19-20.04.2022.025 (in Ukrainian).
16. Yankovska, L.V., Tsaryk, L.P., Tsaryk, P.L., Tsaryk, V.L. (2021). Problems of functioning of regional landscape parks of urban ecosystems. *Bulletin of the Ternopil Department of the Ukrainian Geographical Society.* Ternopil: SMP "Type". (5), 31-39. Retrieved from http://dspace.tnpu.edu.ua/handle/123456789/24384 (in Ukrainian).
17. Rozhko, I., Yurochko, M., Rozhko, I., Matviyiv, V. (2023). The problem of functioning of regional landscape parks (on the example of RLP "Ravske Roztochchya"). Preservation and protection of unique natural and historical complexes of the regional landscape park "Znesinnia". Proceedings of the scientific and practical conference dedicated to the 30th anniversary of the creation of the park (Lviv, December 2, 2023). Lviv: Rastr–7, 180–185. Retrieved from https://ecoinst.org.ua/pdf/zbirnyk-materialiv-znesinnia-2023.pdf (in Ukrainian).
18. Khudoba, V., Chykailo, Yu. (2023). Current state and prospects for tourism development in regional landscape parks of western Podillia. Preservation and protection of unique natural and historical complexes of the regional landscape park "Znesinnia". Materials of the scientific and practical conference dedicated to the 30th anniversary of the park's creation (Lviv, December 2, 2023). Lviv: Rastr–7, 185–190. Retrieved from https://ecoinst.org.ua/pdf/zbirnyk-materialiv-znesinnia-2023.pdf (in Ukrainian).
19. Brusak, V. P., Krychevska, D. A., Blagodyr, S. F. (2018),.Monuments of inanimate nature and historical and cultural objects of the regional landscape park "Ravske Roztochchya": state of protection and prospects for recreational use. Problems of geomorphology and paleogeography of the Ukrainian Carpathians and adjacent territories. Lviv: Publishing center of the Ivan Franko National University of Lviv, 1 (8). 121–130. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/prgeomorpal_2018_1_11 (in Ukrainian).
20. Khudoba, V. (2011). Theoretical justification of the feasibility of optimizing the network of regional landscape parks of Ukraine. *Scientific notes of the TNPU. Series: geography*. (2), 242-247. Retrieved from http://dspace.tnpu.edu.ua/handle/123456789/20495 (in Ukrainian).
21. National parks and protected landscape areas. Retrieved from https://www.odpovedi.cz/otazky/jaky–je–rozdil–mezi–narodnim–parkem– a–chranenou–krajinnou–oblasti
22. Jermaczek, D. (2000). Ochrona walorów parków krajobzawoych – pobożne życzenie czy realna rzeczywistość? Retrieved from http://eko.org.pl/lkp/bociek/2000_3/2000_3_parki_kraj.htm
23. Europe's Nature, Regional, and Landscape Parks – model regions for the sustainable development of rural areas. (2017). Verband Deutscher Naturparke. V. Bonn, June Retrieved from https://naturparke.de/files/2024/02/Buch_Landschaften_voller_Leben_2017_ENG.pdf

The article was received by the editors 11.032025 The article is recommended for printing 18.04.2025